

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821:161.2 – 1 «19/20»

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/15>

Анісімова Н. П.

Бердянський державний педагогічний університет

«ЗАКЛАСТИ ХРАМ НА ПОПЕЛИЩІ...»: ХУДОЖНІ АСПЕКТИ ДІАЛОГУ З БІБЛІЄЮ В ЛІРИЦІ ПАВЛА ГІРНИКА

У статті досліджуються особливості художнього втілення біблійних мотивів та образів у поезії представника покоління 80-х років ХХ століття Павла Гірника. Теоретико-методологічною базою дослідження стали наукові концепції праць Михайла Бахтіна про діалогічний підхід в інтерпретації художнього тексту. Для П. Гірника Святе Письмо є невичерпним джерелом творчого переосмислення, «незавершеного діалогу» (М. Бахтін). Розглянуто особливості авторської інтерпретації євангельських образів (Бог, душа, пекло, рай, Христос, Антихрист) та основних мотивів (гріховність, віра, каяття, Суд Божий), висвітлено їхню роль в ідейному задумі поетичних творів. З'ясовано художнє навантаження важливого прийому поезики – відсутності заголовків у віршах, функцію яких виконують перші рядки. Висвітлено естетичну роль риторичних звертань до Бога, що містять ознаки афористичності, поглиблюють можливості діалогічного підходу, надають поетичній мові більшої емоційності. Схарактеризовано образ ліричного суб'єкта, який постає істинним християнином, що переїмається не лише власним духовним світом, але й складними проблемами історичного буття нації. Особливу увагу звернено на провідний у християнській філософії образ душі, що містить два аспекти: матеріальний і духовний (душа – подих Божий)). Визначено естетичну оригінальність і художню своєрідність поетичних текстів П. Гірника.

Ключові слова: Біблія, Бог, біблійний образ, інтертекст, душа, Христос, лірика, мотив, риторичне звертання, афоризм.

Постановка проблеми. В українській модерній поезії покоління 80-х рр. ХХ ст. спостерігається активний діалог зі Святим Письмом, в основі якого – діалектична єдність сакрального і профанного світів, художнє переосмислення християнського вчення про буття людини, вияв естетичного бунту проти соцреалістичних канонів у літературі. У творчому колі генерації «вісімдесятників» П. Гірник вирізняється підкресленою зорієнтованістю на класичні традиції, основними складниками якої є: використання Біблії як основного інтертексту лірики; постійна увага до драматичних проблем історичного буття нації та екзистенції української людини на рубежі віків. Попри тяжіння до класичної поезики, П. Гірник, автор низки збірок («Спрага», 1983; «Летіли гуси», 1988; «Се я, причинний», 1994; «Китайка», 1994; «Брате мій, вовче», 2000; «Коник на снігу», 2005; «Посвітається», 2009), виступив творцем по-філософськи насаженої та інтертекстуально заглибленої лірики, позначеної активним діалогом зі Святим Письмом.

Методологічним підґрунтям дослідження поезії П. Гірника є теорія діалогічного прочитання художнього тексту М. Бахтіна. Учений стверджував, що «два мовленнєвих твори, висловлювання, зіставні одне з одним, вступають в особливого ґатунку смислові відношення, які ми називаємо діалогічними» [1, с. 329]. У ліриці П. Гірника спостерігається діалог між поетичною думкою, трансформованою творчою уявою автора, і низкою образів та мотивів із Біблії. Книга Книг стає при цьому невичерпним джерелом актуалізації багатьох проблем сучасності, адже, за М. Бахтіним, «кожна думка і кожне життя вливаються в незавершений діалог» [1, с. 351]. Поет звернувся до активного діалогу з Біблією, намагаючись осмислити гострі питання постколоніальної доби, знайти пояснення болючим національним проблемам, які не піддавалися раціональним законам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про різні грані індивідуального стилю П. Гірника писали М. Слабошпицький, І. Римарук, В. Моренець,

В. Івашко, М. Рябчук. В основному це стислі критичні відгуки чи рецензії на вихід нових збірок. Так, І. Римарук наголосив, що Гірнікова лірика – «це відбиток слідів шукача істини на тернистому шляху до злагоди із Творцем усього суцього» [4, с. 4]. Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що лірика П. Гірника в розрізі діалогу з Біблією в сучасній літературознавчій думці ще не розглядалася. Тож логічно виправданим і доцільним видається герменевтичне прочитання поетичних текстів чільного представника «вісімдесятиництва» П. Гірника, побудованих на паралелях зі Святим Письмом.

Постановка завдання. Мета студії – проаналізувати домінуючі біблійні мотиви та образи, трансформовані творчою уявою поета, особливості їх художнього втілення в різних збірках автора, з'ясувати ідейно-естетичну роль у конкретних текстах, висвітлити основні принципи діалогу лірики зі Святим Письмом.

Виклад основного матеріалу. Художній світ П. Гірника, за М. Бахтіним, насичений «діалогічними обертонами», «без урахування яких не можна до кінця зрозуміти стиль висловлювання» автора [2, с. 412]. Інтерпретація Біблії в аспекті діалогічних відношень відбувається діалектично: у ході герменевтичних тлумачень Святого Письма спостерігається, з одного боку, творчий діалог, очевидний зв'язок із першотекстом, а з іншого – простежується оригінальність інтерпретації, суб'єктивне сприйняття.

Біблійний інтертекст у поезії П. Гірника прочитується здебільшого на рівні окремих виразних ремінісценцій, алюзій, художньо переосмислених і перетлумачених образів та мотивів Святого Письма. У більшості віршів автор уникає використання заголовків, функцію яких виконує перший рядок тексту («Відбери мені мову, Господи...», «Осінньої ночі прийшли і на покутті сіли...», «Завтра побачимось. Дай мені Бог промовчати...», «Є Поділля Господнє...», «Світає. І розсудить Бог...», «О Господи, живий!...», «Не тужи, душе, Господь з тобою!...», «Якось не так воно, Боже...», «Бог його знає, як сонце за хмару сіда...» тощо). Відсутність заголовків – важливий поетикальний прийом у ліриці П. Гірника: у перших рядках, що слугують назвою твору, міститься наскрізна авторська ідея, оформлена як глибока філософська сентенція, просякнута злободенною проблематикою – морально-етичною, національною, історичною. Назви віршів за першим рядком розширюють можливості прочитання поезії, що є важливою складовою частиною діалогіч-

ного підходу, виконують не стільки номінативну, скільки функцію ремінісценції, алюзії, відкриваючи читачеві «горизонт сподівань» (Г. Р. Яусс), адже саме в ході текстуального аналізу оприявнюється підкреслено суб'єктивний підхід до художніх явищ, що є засадничим складником розуміння авторських інтенцій. В основі діалогічного характеру розуміння тексту, за Яуссом, «пізнання себе у досвіді іншого», в процесі якого формується «естетично передана альтеральність» [9, с. 379].

Однією з важливих ознак діалогічності в літературі М. Бахтін вважав звертання: «Суттєвою (конститутивною) ознакою висловлювання є його зверненість до когось <...>. Цей адресат <...> може бути і цілком невизначеним, неконкретизованим *іншим*...» [2, с. 412–413]. У художньому світі П. Гірника помітне місце посідають риторичні фігури, з-поміж яких ключову роль відіграють звертання до Бога, що підкреслюють діалогічний характер поетичної думки, слугують інтимізації індивідуального стилю автора. Здебільшого звертання мають стислий зміст: «Господи Ісусе» [4, с. 24]; «не дай Боже» [6, с. 316]; «дай, Боже» [5, с. 128]; «не дай, Боже, нікому...» [5, с. 116]; «Та дай Боже!» [6, с. 134]; «О Господи!» [6, с. 95]. Окремі звертальні форми увиразнені модальними інтонаціями – автор висловлює піететне ставлення ліричного суб'єкта до віри і Бога: «О Господи, живий!» [6, с. 96]; «Господи прости!» [6, с. 84]; «Боже милосердний, Боже милий» [4, с. 96]. Подекуди звертання містять не лише біблійний контекст, а й ознаки експресивно насажених афористичних висловів: «Засуди і покарай нас, Боже, / Тільки розминутися не дай» [6, с. 117]. М. Бахтін зауважив, що «експресивний момент» є важливою рисою діалогічного прочитання твору, коли на передній план інтерпретації постає «суб'єктивне емоційне оцінне ставлення мовця до предметно-сислового змісту свого висловлювання» [2, с. 410]. Використання риторичних звертань до Бога в ліриці П. Гірника поглиблює можливості умовно-діалогічного підходу, надає поетичній мові більшої емоційності, спонукає до роздумів, слугує засобом індивідуалізації та смислового увиразнення висловленої думки.

Ведучи діалог із Біблією, поет створює узагальнений образ україноцентричного ліричного суб'єкта. Це пасіонарна особистість, яка переймається не лише власним духовним світом, але й складними проблемами історичного буття нації, для якої віра в Бога – стержень і осердя морального кодексу поведінки. У різних збірках постають такі іпостасі збірного образу істинного християнина:

«діти боголики» («Світає, посвітається...»); *уявний брат, побратим* («Стукіт, стукіт нічний...», «Світає. Крижана стерня...», «Отак собі – собі й собі...», «Мовчки, брате, сідлай коня...», «Не скресає життя, а пороги ростуть під водою...», «Вгамуйся, брате...», «Озовись, побратиме, в чужій стороні...»); *друг нічний* («Ось і осінь минула така дощова...»); *уявна сестра* («Повертайся, сестро. Спощило...»). Так, у збірці «Посвітається» є кілька віршів, у яких ліричний суб'єкт звертається до «побратима», близького йому за вірою, духовністю та світоглядом: «Ось і ми, побратиме, свої голоси проспівали» («Не скресає життя...») [6, с. 115]; «Озовись, побратиме! Ще слід не прочах / По тобі у піснях сумовитих, / Я впізнаю тебе між людей по очах, / Якщо є ти на білому світі...» («Озовись, побратиме, в чужій стороні...») [6, с. 142]. Для поета «побратим» – це людина з християнськими чеснотами, вірна Божим заповідям, не схильна до життєвих спокус та гріхів, віддана національній ідеї.

У Гірниковій ліриці з біблійними образами наскрізними є концептуальні дихотомії «гріх – спокута», «гріх – віра» [Див.: 7]. Визначальним є мотив людської гріховності: навколишній світ постає розбалансованим, розчахнутим на хресті людських протиріч і сумнівів. Ліричний суб'єкт перетворюється на самотнього мандрівця, на стомленого і зневіреного подорожнього: «Поділений на три п'ятми, / Розіп'ятий самим собою, / Ти залишаєси з людьми / Відлунням, кров'ю, самотою». У цьому замкнутому просторі людина відчувається самотньою, болісно переживаючи відступництво друзів та рідних, водночас усвідомлено сприймає приреченість простувати важким шляхом, аби знайти бажану істину: «Бо йдеш дорогою, яку / Не маєш права залишати. / Руку стомлену й важку / Не подають тобі як брату» («Поділений на три п'ятми...») [6, с. 131]. Простір Гірnikової поезії становить світ, в якому втрата віри і духовності трансформована через алегорію «зникнення» неба і Сина Божого, а також художньо втілюється в метафоричному образі «стиснутого часу» та людського «голосіння»: «Чого це я знову? Стискається час. / І далі – ні неба, ні Сина. / Отак, по-живому, – а в жилах у нас / Саме голосіння». У знебоженому просторі панують самота і німота, ліричний герой сподівається, що зрада, Юда будуть покарані: «Така ж самота і така ж німота, / А більше нічого й буде. / Невже на Голгофі, неначе Христа, / Розіпнемо Юду?»... («Чого це я знову? Стискається час...») [5, с. 121].

Поезію П. Гірника пронизує ідея дуалізму, протистояння людського і божественного.

Шляхи розв'язання цього конфлікту поет знаходить через осмислення відомих біблійних заповідей, надаючи їм сучасного звучання. У ліриці трансформуються заповіді Ісуса Христа: «Люби свого ближнього, як самого себе» (Матв. 22:39); «А я вам кажу: не переставайте любити своїх ворогів і молитися за своїх гонителів. Так ви станете синами вашого небесного Батька» (Матв. 5:43–45). Вірш «Залишається осінь. І цяточка світла в імлі...» містить виразну ремінісценцію наведеної заповіді: «*Полюби свого брата, і ворога теж полюби, / і останню повію люби недрукаво*» [6, с. 91]. На перший погляд здається, що автор використовує прямі апеляції до Євангелія без будь-яких перетлумачень. Насправді ж особливістю Гірnikового діалогу з Біблією є надання відомих висловам зі Святого Письма нових смислових граней і нюансів. У вірші йдеться про «ахіллесову п'яту» української нації – втрату свободи, безкі-нечні чвари, відсутність єдності: «*Залишається небо, в якому немає свободи. / Умиваємо руки, а душі і досі в золі*» [6, с. 91]. Лише усвідомивши трагічні помилки, їхню згубність для національного поступу, українська людина може отримати шанс на спокуту та прощення: «*Се межа чи безсилля? Початок чи все-таки край? / Народилась душа, перемучилась чи помирає?*» [6, с. 91].

Звертаючись до уявного брата, П. Гірник актуалізує біблійну заповідь: «Не судіть, щоб і вас не судили; бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою мірою будете міряти, такою відміряють вам...» [Єв. від Матвія. Мф. 7:1–5]. Найвідомішу в християнській екзегетиці ідею поет переосмислює через міфологеми води: ця першостихія містить семантику очищення людської душі, її оновлення та відродження навіть після гріховності: «*Не суди нікого, брате, / Не суди. / Досить з нас не хліба, / А води*» [5, с. 23]. Водночас у поезії художньо втілюється міфологема «суду Божого»: для ліричного суб'єкта – це «*довічний суд і вічний рай*» [5, с. 29], оскільки відповідь за свої вчинки перед Богом доведеться тримати впродовж усього життя. Поет вважає, що все повсякденне життя людини – це тяжкий шлях до Страшного суду, а тому кожен день потрібно проживати так, ніби повсякчас тримаючи звіт перед Богом: «*А люди / Ідуть, немов на буряки, Дорогою Страшного суду*» («Позбулась радості земля...») [6, с. 58]; «*Бог нас не розсудить, а питає. / Мати й не питає – пригорне*» («Посміхніся, братемій. Світає...») [6, с. 228]. Не менш важливу роль відіграє неблаганний морально-етичний суд, під час якого обвинувачем і підсудним постає власне сумління, котре

не визнає жодних пом'якшувальних обставин. Експресивний зміст діалогу П. Гірника з Біблією увиразнює низка риторичних запитань, які перед собою ставить ліричний суб'єкт поезії, усвідомлюючи, що гріх гордині має увінчатися покаянням: «Де гордість, де гординя, де покута, / Де нелукавий і лукавий де, / І хто тобі мотузочку пряде, / Чого тобі болить, чого живеш над силу, / Чого так думи клято опосіли – / Відколи й нащо ти прийшов на світ? / Чого тебе покликано на іспит?» («Пиши собі, пиши собі, пиши...») [6, с. 69].

У ліриці П. Гірника прочитується традиційна в християнській екзегетиці ідея про людину як творіння Боже, яке складається з двох частин – матеріальної і духовної. У Святому Письмі, зокрема, йдеться: «І створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею» (Бут. 2:7). Між тілом і душею одвічно триває запекла боротьба: «Пиши собі, пиши собі, пиши, / Як тіло опирається душі, / Як тихо і повільно серце в'яне...» [6, с. 69]. Інколи ліричний герой починає сумніватися в необхідності зберігати чистоту душі, і, як наслідок, у запеклій внутрішній боротьбі матеріальне бере гору над духовним: «Нащо душі, коли тіло є?» [6, с. 56]. Проте наскрізною в поезії є ідея каяття як необхідна умова очищення, прозріння, наближення до Бога. Через низку риторичних фігур поет утверджує необхідність самооцінки, спокути, увиразнюючи поетичну думку сповідальними інтонаціями та тяжінням до афористичності: «Кому кричати, смутку мій, / Кого питати і навіщо? / Карайся, кайся, а зумій / Закласти храм на попелищі» («Позбулась радості земля...») [6, с. 58]. Метафоричний образ «храму на попелищі» може слугувати епіграфом до всієї філософської лірики П. Гірника з біблійними мотивами.

Під пером поета «душа» набуває різних образних утілень: «неопалимі душі» [5, с. 24], «рідна душа» [5, с. 29], «вільна душа» [5, с. 98], «смертна душа» [5, с. 111], «перелітна душа» [5, с. 113], «самотні душі» [6, с. 26], «душа кленова» [5, с. 6], «отемніла душа» [6, с. 140], «ледь жива, немолода, погамована душа» [6, с. 30]. Християнський образ душі символізує протиборство гріха («стомилася душа від слави і ганьби») («Минулися сніги») [6, с. 23] та віри («вже душа у вогні золотім») («Відкигиче ця втома нічна...») [6, с. 24]. Поет на самоті веде ненастанний діалог із власною душею: світло і віра Святого Письма дають ліричному суб'єктові сили зберегти власні совість і сумління, спонукають ставати в горду опозицію до гріховних спокус: «О душе, що почув-

лася вдома, / Перебудь, поки ми не чужі...» («От і камінь понад водою...») [6, с. 30]. У поезії простежується еволюція в зображенні образу душі – від пасивності та покірливості долі («Ти знаєш, як це є, коли стинають душу, / З якою йдеш додому, сліпий серед сліпих») [6, с. 79]; «коли стогне душа від чужої ганьби і неслави» [6, 91] – до активного спротиву і самовираження («Боже, навіщо душа повставала, / Йшла на безодні, на глум і на крик?») [6, с. 62].

Поет звертається до «душі», усвідомлюючи тяжкий шлях, який очікує кожного в життєвому вирі, – загрозу морального розп'яття, духовної сліпоти та німоти: «Не тужи, душе, Господь з тобою! / Вже нема ні голосу, ні сліз. / Зачекай – це стільки буде болю, / Що сама розірнешся колись, / Онімієш в божевільні часу / І осліпнеш од своїх заграє!» [6, с. 109]. Образ душі увиразнюється асоціативними висловами, в основі яких – афористичні тропи з парадоксальним змістом та підкресленою авторською модальністю: «є душі дротяні, а є – як струни. Ось поведи смичком – і зазвучать» [6, с. 140]; «Інший світ, у якому не важить ні зло, ні добро, / Інший світ, у якому самотня душа не самотня» [6, с. 31]; «Умиваємо руки, а душі і досі в золі. / Поминаємо Бога якому не вірили зроду. / Почекаємо гніву? / А муки... що муки тобі, / Коли стогне душа від чужої ганьби і неслави» [6, с. 91]. Захист «душі» від руйнівної дії гріховності та посягань Антихриста поет убаचाє у сповіданні Божих заповідей: «Ані душі. Сама безодня. / Гімн божевільної орди. / І – над усім – слова Господні: / Не вбий. Не вкрадь. Не осуди» [6, с. 267].

Наскрізним у ліриці поета є мотив протиборства в душі – між вірою і зневір'ям, що дає підстави вбачати «ще одну дихотомічну пару – «гріх – віра», яка зберігає відношення антиномічного зв'язку» [7, с. 437]. Означена концептуальна дихотомія («гріх – віра») нерозривно пов'язана з драматичним буттям нації. Ірина Бетко завважила зв'язок біблійних традицій в українській літературі з визвольними сторінками історії: «Підневільний народ прагне від свого митця Слова, гідного Святого Письма, і митець знаходить це Слово передусім у Святому Письмі, пропустивши його через власний внутрішній світ» [3, с. 144]. Суголосно естетичним засадам генерації 1980-х П. Гірник звертається до контексту трагічної історії ХХ століття, насиченого війнами та голодоморами: «Повертайся, сестро. / Споночіло. / Над тобою зорі й кажани. / Хто кого тепер візьме на вила, / Як нема ні кривди, ні війни?». Насправді ж

у підтексті йдеться, що людство живе в суцільній гріховності, війнах і кривді («Живемо, неначе вуркагани, / Підпаливши хату з лободи»), і зрада, братовбивство із тяжкого гріха перетворилися на звичайне явище. Поезія сповнена гострих контрастів: над ліричним суб'єктом не лише кружляють «кажани», а й світять «зорі» – символічні образи надії, світла, віри в очищення. Риторичне звертання до уявної сестри надає поетичному діалогу особливої інтимності, зворушливості, водночас – це й молитва за відродження України, сини якої живуть у розбраті («Повертайся, сестро. Споночіло...») [4, с. 13]. Прикметна для поезики автора форма риторичного звертання до уявного співрозмовника, за М. Бахтіним, «визначає особливу експресивність та внутрішню відвертість» [2, с. 414] поетичного діалогу Біблією, надає індивідуальному стилю автора особливої динаміки, живої суб'єктивності.

Дихотомічна пара – «гріх-віра» – символізує протиборство Бога та Диявола і втілюється в образах міфічних загадкових нічних прибульців, що просять ліричного суб'єкта продати душу: «Осінньої ночі прийшли і на покутті сілі. / І ворон ходив коло вікон, і вже не минувся» [6, с. 274]. Осмислюючи одвічне протистояння Божого і диявольського, білого і чорного в душі людини, поет стверджує, що в жорсткому двобої Добро здобуває перемогу над Злом: «Ще по чарочці, Сатано? / Наливай-но, Месіє!»; «Йдуть у білому сто облич / Над твоєю судьбою. / Посівай, бо остання ніч» [5, с. 109]. Руйнівний вплив Сатани проявляється й у гріху гордині, що заповнює душу ліричного суб'єкта: «Це твоє полювання, мій друже нічний, / Це сваволя твоєї гордині. / Посміхайся до неба, бери, володій – / Тільки нині!» («Ось і осінь минула така дощова...») [5, с. 103].

Із християнським концептом віри та гріха тісно пов'язана проблема вибору: у П. Гірника людина мусить вибирати свій шлях – він з Богом чи з Дияволом, вірою чи гріховністю: «Рабе степу, і вітру, і Бога, / І душі, яку нищили словами, / Що тобі до свободи? Нічого. / З ким ідеши до Голгофи? Не з вами». Протиборство між вірою та гріховністю автор виражає оригінальним образом: його ліричний герой опиняється перед дилемою – споглядати «ніч над руїнами Трої» чи запалити «свічку над брамою Львова» («Рабе степу, і вітру, і Бога...») [5, с. 119]. Гріховне життя увиразнюється старослов'янізмом – життя «з олжею»: поет в уявних діалогах звертається до душі як єдиного співрозмовника: «Не ховайся за Бога, отямся, / сліпий чоловіче. / Коло тебе лишилися вітер, сова і свіча. /

І зведешся з колін, / І гукнеш навмання серед ночі, / І впадеш головою у небо своє кам'яне» («І летітиме ворон...») [6, с. 269]. Гріховності поет протиставляє благодать Господню – істинну віру, символом якої виступає образ сакральної свічки: «Май собі спокій, і волю, і крила, і Крилос, / Пий своє небо з ласкавих Господніх долонь. / Луснуло скло, бо йому так, напевно, судилось. / Свічка горить і згорає – на те і вогонь». Для віруючої людини світло свічки ніколи не згасає, воно завжди горить і надиhaє на високі помисли і вчинки: «Ти прибираєш свічки, які ще не згоріли» («Луснуло скло. Сиве небо лишилося сивим...») [5, с. 32]. У П. Гірника світло свічки – один з основних божественних символів, утілення віри, духовного відродження, Божого благословення, суголосьне євангельському трактуванню. Ісус Христос сказав своїм учням: «Я Світло для світу; хто піде за Мною, той не буде ходити у темі, а буде мати світло життя» (Іоанна, 8:12). П. Гірник закодує в герметичний зміст вірша ідею Світла як утілення тяжкої дороги індивіда до осягнення істинної віри, до сприйняття серцем і душею Христових ідей.

Оригінального перетлумачення набуває і біблійний мотив пекла, що втілюється в образах із семантикою «пустка», «порожнеча», «холод»: «чорна пільма», «мертвий чорний ліс», «холодна колиска», «безлюдна дорога». У Гірниковій ліриці межі між «пеклом» і «раєм» розмиті, поет уникає традиційного зображення «раю» як місця благоденства та втілення щастя, гармонійного духовного життя, краси осягнення світу. Суголосьно концепції Н. Фрая в поезії П. Гірника цей рай «насправді не є раєм, тому що він позбавлений основного едемського атрибуту: тривалості» [8, с. 216]. Тому й з'являється образ «непотрібного раю» із семантикою тимчасовості: «Полюби. Порятуйся. Сповідуйся. Не проклинай. / Через пекло іди до воріт непотрібного раю» («Залишається осінь. І цяточка світла в імлі...») [6, с. 91]. Стираючи межі між цими християнськими опозиційними образами, поет доводить, що інколи людині доводиться пройти через пекло, щоб досягти омріяного раю: «Посміхнися, брате мій. Світає. / Поміж нас і протягу нема. / Тільки пекло, що здавалось раєм. / Тільки кров, подушена й німа» [5, с. 228]. У вірші «От і джерела взялися пільмою...», звертаючись до уявного брата, поет стверджує: гріховна людина має зануритися в темряву пекла, щоб заслужити омріяний Едем: «Брате мій стомлений, скоро спочинем / Там, де заграє сурма. / Ти озирнешся, а за плечима – / Бог і пільма» [6, с. 266]. Трансформований автором образ Едемського саду, за Н. Фраєм, «нага-

дує про втрачений людиною світ і спонукає його повернути. Уповні повернути його не вдасться, аж доки людина не пізнає доглибно, що таке пекло...» [8, с. 216]. Тому-то й актуалізується мотив перевозу «на той світ»: «Одійде, минеться, стинеться в чужі кулаки, / З ядучого диму спечеться, з возню і морозу. / – Подай перевозу! – / А вже ні човна, ні ріки, / Подай перевозу, Хароне, подай перевозу!» («Одійде, минеться, відлопотить – і нема...») [5, с. 114]. Образ перевізника Харона набуває несподіваного забарвлення: це не лише медіатор зі світу живих у світ мертвих, а й крик людського сумління, голос розпачливої душі, яка прагне полегшити страждання.

Висновки та пропозиції. Поезія П. Гірника відзначається високим рівнем заглиблення в першотекст Біблії, прагненням відтворити дух оригіналу через оригінальну трансформацію мотивів та образів Святого Письма. Естетичне освоєння Книги Книг здійснюється на різних рівнях: образно-тематичному, поетикальному, філософському, стилістичному. Біблія для поета є невичерпним джерелом «незавершеного діалогу»

(М. Бахтін), в ході якого оригінального тлумачення набувають євангельські образи (Бог, душа, пекло, рай, Христос, Диявол) та основні мотиви (гріховність, віра, зрада, відступництво, каяття, Суд Божий). Наскрізним у філософській ліриці поета є образ душі, що містить два аспекти: матеріальний і духовний. Діалогічний підхід в інтерпретації лірики П. Гірника дає змогу відкрити основні грані художнього стилю автора: відсутність заголовків у віршах, функцію яких виконують перші рядки; риторичні звертання до Бога, що містять ознаки афористичності, поглиблюють можливості ліричного діалогу, надають поетичній мові більшої емоційності. У творчості П. Гірника постає образ ліричного суб'єкта, що акумулює риси істинного християнина і втілюється в кількох іпостасях («діти боголикі», «друг нічний», уявний побратим, уявна сестра). Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективним напрямом подальшого вивчення є висвітлення дуалізму світського і сакрального в біблійних мотивах як структурно-змістових компонентах Гірникової лірики.

Список літератури:

1. Бахтин М. Собрание сочинений. Москва : Русские словари, 1996. Т. 5: Работы 1940 – начала 1960-х годов. С. 329–360.
2. Бахтин М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття* ; передм., ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2002. С. 406–415.
3. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ – початку ХХ століття. Зелена Гура. Київ, 1999. 199 с.
4. Гірник П. Брате мій, вовче. Поезії ; передм. І. Римарука. Львів : Кальварія, 2000. 32 с.
5. Гірник П. Коник на снігу : Поезії. Київ. : Факт, 2005. 133 с.
6. Гірник П. Посвітається: Поезії : 3-тє вид. ; передм. М. Слабошпицького. Київ : Пульсари, 2009. 373 с.
7. Сірант А. Концептуальна дихотомія «гріх – спокута»: лінгво-філософський аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 435–438. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_28_120
8. Фрай Н. Великий код : Біблія і література / пер. з англ. І. Старовойт. Львів : Літопис, 2010. 360 с.
9. Яусс Р. Г. Естетичний досвід і літературна герменевтика. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття* ; передм., ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2002. С. 368–401.

Anisimova N. P. ASPECTS OF DIALOGUE WITH THE BIBLE IN PAVEL GIRNYK'S LYRICS

The article examines the features of the artistic expression of biblical motives and images in the poetry of the representative in the 80s' generation of the twentieth century, Pavel Girnyk. The theoretical and methodological basis of the study was the scientific concepts of Mikhail Bakhtin's works about the dialogical approach to the interpretation of the literary text. For P. Girnyk, the Bible is an inexhaustible source of creative rethinking, an «unfinished dialogue» (M. Bakhtin). The features of the author's interpretation of biblical images (God, soul, hell, heaven, cross, Cain, Christ, Antichrist) and the main motives (sinfulness, betrayal, repentance, Last Judgment) have been considered, their role in the ideological concept of poetic works has been highlighted. The biblical intertext in P. Girnyk's poetry has been defined on the level of subtext, expressive reminiscences, allusions that acquire new semantic facets. One of the most important principles of poetics is the absence of titles in poems. Their function is performed by the first lines, embodying deep philosophical content, actual issues. The names behind the first line expand the possibilities of subjective poetry perception, which is the most important part of the dialogical approach. The aesthetic role of rhetorical addresses to God, containing signs of aphorism, emotionality and modality, has been highlighted. The image of a lyrical subject has been characterized, embodying

the features of a true Christian, for whom the soul and spirituality play a priority role in life. The main image of the soul in Christian philosophy has been analysed, endowed with a contradictory meaning: material (body-dust) and spiritual (soul - the breath of God)). The evolution in the artistic expression of this image has been revealed: from passivity and fate resignation – to active rebellion and self-expression. The original aspects of the motive of hell and paradise have been highlighted: the boundaries between these oppositional images are blurred, the poet avoids the traditional depiction of «paradise» as the embodiment of a harmonious spiritual life. The image of the carrier Charon has been analysed: it is not only a guide from the world of the living to the world of the dead, but also the voice of the human soul, eager to relieve its suffering. The aesthetic originality and artistic originality of P. Girnyk's poetic texts has been determined.

Key words: Bible, God, intertext, biblical image, soul, Christ, Antichrist, lyrics, motive, rhetorical appeal, aphorism.